

čovjek, praljudi, prapovijest, prastar, praslavenski, preosjetljiv, preoštar, prosijed, sulud itd.

Po trećem je pravilu složenica skup riječi koje se ne upotrebljavaju u onom obliku koji imaju u složenici. Zato se sastavljeno piše *dovijek, oduvijek, zauvijek, odmah, pokraj, unakrst, sneruke* jer sintaktične veze *do vijek, od u vijek, za u vijek, od mah, po kraj, u na krst, s ne ruke* ne postoje u književnom jeziku.

Osim složenica postoje i polusloženice. To su skupovi riječi koje se združuju da bi označile jedan pojam. Pri takvu združivanju svaka riječ čuva svoj dio značenja i svoj naglasak. Sastavni se dijelovi polusloženica povezuju crticom: *spomen-ploča, spomen-knjiga, radió-aparat, radio-antena, auto-garaža, auto-cesta, boks-meč, lovor-vijenac, Ivanić-Grad, Smail-aga, rekla-kazala* i dr. Ako polusloženica pripada promjenljivoj vrsti riječi, mijenja joj se samo završni dio: *jugoslavensko-tulijanski, radio-amater, spomen-dom, moto-kros, rak-rana, Dilj-gora*, gen. jđ. *jugoslavensko-tulijanskog, radio-amatera, spomen-doma, mo-*

to-krosa, rak-rane, Dilj-gore. Iznimno se mijenjaju oba dijela polusloženice *marksizam-lenjinizam*, gen. sg. *marksizma-lenjinizma*.

Kao polusloženice pišu se još i:

1. brojevi kad označavaju približne ili neodređene brojne vrijednosti: *dva-tri, pet-šest, deset-dvadeset, pedeset-šezdeset, dvoje-troje*, pa i *tisuću-dvije, dinar-dva, sat-dva, dan-dva, mjesec-dva, godinu-dvije, reći samo riječ-dvije, popiti čašu-dvije*;

2. glagolski oblici koji se povezuju u cjelinu zbog bliskih ili suprotnih značenja: *rekla-kazala, hoćeš-nećeš, povuci-potegni, htio-ne htio, leži-diži se*;

3. priložni izrazi sastavljeni od dvaju korelativnih priloga sa suprotnim značenjem: *amo-tamo, brže-bolje, danas-sutra, kad-tad, lijevo-desno, manje-više, pošto-poto* i sl.

To bi bila osnovna načela o pisanju složenica i polusloženica. Nadamo se da će pomoći onima koji još nisu sigurni piše li se što sastavljeno ili rastavljeno.

Milan Moguš

O S V R T I

RELJKOVIĆ ILI RELKOVIĆ

Stjecajem prilika moramo se baviti oblikom prezimena poznatoga hrvatskog pjesnika XVIII. stoljeća. Svi koji prodosmo kroz srednju školu znamo ga kao Matiju Antuna Reljkovića, no u zadnje je vrijeme njegovo prezime promijenjeno u Relković, i skoro dobilo službenu potvrdu. Krešimir Georgijević u svojoj »Hrvatskoj književnosti od 16. do 18. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni«, izišloj u Zagrebu 1969. godine, svaki put piše samo Relković. Da bi ovo opravdao, u podtekstu dodaje bilješku: »Uobičajeno pisanje je Reljković, koje je dugogodišnjom upotrebom steklo građansko pravo. Ne znamo prave razloge zašto se naš pisac potpisivao Rel-

ković (Relkovich). Na naslovnoj strani Akademijina izdanja stoji Reljković, a u tekstu Matićeva uvoda Relković; Matić se zalaže za takvo pisanje« (str. 230.). Oblik prezimena Relković susreće se po novinama i znanstvenim časopisima, ali nije rijedak ni Reljković, pa je tako nastalo nepotrebno šarenilo.

Kako bi se pitanje obuhvatilo u cijelosti i privedo kraju, valja se vratiti Tomi Matiću, jednomu od najzaslužnijih skupljača građe o hrvatskim piscima XVII. i XVIII. stoljeća, posebno o književnicima iz sjeverne Hrvatske. Klupko se počelo zamatati još 1916. godine u XXIII. knjizi Akademijine edicije Stari pisci hrvatski koja je naslovljena *Djela Matije Antuna Reljkovića*. Za njih je predgovor napisao Tomo Matić.

tija Antun Relković«. I dalje u čitavu tekstu Matić stalno piše Relković, a svoj postupak objašnjuje u podtekstu ovim riječima: »U starim se spisima ime porodice piše ponajčešće »Relkovich«, a uz to »Relkovic« i »Relkowitz«. Matija Antun se potpisivao »Relkovich«, premda je inače u svojim spisima (izuzevši *l* ispred *i* u vinkovačkom rukopisu i I izdanju Satira) razlikovao *l* od *lj*. Koliko sam sâm čuo i od drugih doznao, govori se u Relkovićevu rodnom mjestu i inače po Slavoniji »Relković«, izuzevši (prema priopćenju g. I. Beckera) klokočevičke Relkoviće, kojih se ime u starim župnim maticama piše doduše redovno »Relkovich«, no već godine 1793. jednom također »Reljkovich«. Najstariji poznati mi potpis »Reljkovich« nalazi se u prijepisu jedne oporuke, koji potječu iz godine 1836., a nalazi se među porodičnim spisima prof. J. Brunšmida u Zagrebu. Tu je naš književnik dva puta zabilježen kao svjedok, i to jednoč »Mathias Anton v. Relkovich v. Ehrendorf m. p. Hptm. als erbettener Zeug«, a drugi put »Reljkovich« m. p. Hptm als Zeug«.

Istom se problemu Matić vratio ponovno prije desetak godina: u Građi 28/1962. objavio je raspravu »Relković ili Reljković«. Strogom znanstvenom akribijom i razvijenim osjećajem za iskanje podataka u arhivima T. Matić podastire široko gradivo nastojeći potvrditi svoj raniji postupak. Uložio je golem trud prevrćući mnoštvo stranica matičnih knjiga počevši od Davora (prije Svinjara, pišćeva rodnog sela) pa preko Slavenskog Broda, Klokočevika, Ivankova i Vinkovaca, zatim listaše druge zapise gdje je pretpostavljao da bi mogao naći zapisano prezime Reljković. Radi bolje jasnoće prenijet ću odatle najvažnije dokaze:

»U svim djelima Matije Antuna, što su izašla za njegova života, i u Kućniku, svuda se — izuzevši samo *l* i *lj* ispred vokala i u prvom izdanju Satira — dobro razlikuje u pismu izgovor *l* i *lj*: u prvom izdanju Satira se za glas *lj* piše *ly*, a u svim dru-

u naslovima njihovih djela nema u njihovu prezimenu nigdje traga pisanju *ly* ili *lj*, svuda se bez izuzetka piše »Relkovich«. U pisanju prezimena ostala su tome vjerna i sva kasnija izdanja Satira sve do zagrebačkog izdanja od g. 1909. u kojemu je prezime autorovo prvi put zabilježeno »Reljković« (str. 325.).

Malo dalje Matić utvrđuje kako Relković stoji u matičnim knjigama s kraja 18. stoljeća. I danas se ovako pišu i izgovaraju Reljkovići u Davoru. U Klokočeviku su potomci Matijina sina Franje, oni svoje prezime izgovaraju i pišu Reljković, ali taj podatak Matić smatra sporednom pojavom. Ivankovačka grana Reljkovića, Matijin brat Franjo i njegovi potomci pisahu se »Relkovich«. U matici umrlih Ivankovačke župe uneseno je 1788. prezime Relkovich prilikom smrti jednoga Franjina djeteta.

Poslije iznietoga ostaje odmeriti podatke što ih nude matične knjige, naslovi djela obaju Reljkovića i potpisi na oporuci. Dakle, usporedno je oblik prezimena pisan Relković i Reljković, ili određenije: Reljkovići su se potpisivali ili bijahu potpisivani na oba načina, oba pak književnika — Matija Antun i njegov sin Josip Stjepan — uvijek samo Relković. Sudeći po ovome, obje bi strane bile u pravu, ali više ona koja je za slovo *l* nego ona koja je za *lj* I kada bi pisani znaci, u ovome slučaju potpis, pisanje dotičnog prezimena, bili svetinja, moglo bi se skoro tvrditi kako bijahu u zabludi svi oni koji prezime dvojice književnika pisahu Reljković. Međutim, nije se moguće s potpunom sigurnošću osloniti na pisane oblike prezimena hrvatskih književnika dopreporodnog doba, barem ne u svakom primjeru. Od Drave do mora vladala je velika pravopisna šarolikost, naročito u pisanju onih slova kakva nije imala klasična latinica, a među takva spada i *lj*. Kako nije postojao posebno određen znak za glas *lj*, tavorilo se kojekako da bi se doskočilo jadu; kada je pak naše domaće ime i prezime upisivala austrijska i ma-

garska administracija, razumije se samo po sebi da ga je prilagođivala svomu pravopisu. Kako u njemačkome glasovnom sustavu nema glasa lj, to za nj i ne postoji nikakav znak, a kada trebaše napisati kakvu tuđu riječ gdje se izgovara lj, onda su ga obilježavali znakom što predstavlja njemu (glasu lj) najbliži glas po njihovu čuvenju, a taj je svakako l. Držim kako su austrijski službenici na mjestu našega l i lj čuli samo jedan glas, tj. l. Baš odavle i potječe čitav nesporazum. Poznato je da je Matija Antun Reljković bio austrijskim časnikom pa je logično da je austrijska vojna i građanska uprava njegovo prezime pisala njemačkim pravopisom, a to bijaše najčešće oblik Relkovich. Drugačije i nije mogla, jednako kao što se ni danas ne može. I kada se jednom oblik koje riječi nametne odozgo, uredovnim putem, i to potraje duže vremena, tada takav oblik postupno ulazi u govorni jezik. I kada je Matija Antun u tijeku cijelog življenja u vojsci bio zapisivan i morao se potpisivati Relković (Relkovich), uzet je isti oblik kao služben te ga je nepromijenjena stavljao i na svoja djela. Što se tiče njegova sina Josipa Stjepana, također književnika, on je naslijedio oblik očeva prezimena. Vjerojatno je prema Matiji Antunu upisan i njegov brat u Ivankovu, jer se u Ivankovu jače osjećao utjecaj vlasti, službenosti i blizine Matije Antuna koji je kao poznat književnik proveo ostatak života u Vinkovcima. Dalje od oca i središta vlasti njegov je sin Franjo u Klokočeviku upisan *Reljković*. I ne slučajno: da se tako nije izgovaralo njegovo prezime, jamačno ne bi bilo ni upisano. Stvar postaje i ozbiljnijom: sin ne slijedi slavnog oca. Ja mogu samo zaključiti da je sin naučio izgovarati svoje prezime od oca, a pisanje je shvaćeno kao predmet više sile.

Kao što se u dosadašnjem sadržaju čita, ja stalno pišem Reljković, naravski, ovako i izgovaram. Uvjeren sam da su se ovako izgovarali i svi Reljkovići, nositelji danog prezimena, dok su živjeli u Bosni i po doseljenu u Davor, a isto i sam Matija Antun. Pekučat ću dokazati svojim trudom. I

danas opstoji osobno ime Relja, dosta je rijetko, ali ga ipak pokoji roditelji nadjenu sinu, po tradiciji ili vođeni ličnošću junaka narodne pjesme (Relje Bošnjana, na primjer). Ranije ime Relja bijaše češće, što u našem vremenu svjedoče prezimena postala od njega: Hrelja, Hreljić, Hreljanović, Reljić, Rejić, Reić, Relić i, dakako, Reljković. U nekim se pak krajevima daje kao nadimak u obliku Relja. Sigurno je kako ime Relja nije slavenskog podrijetla, smatra se da potječe od grčkoga Herkules, junaka grčke mitologije, koji je simbol velike snage i jakosti. Ne ulazeći dalje u ovo pitanje, tj. u etimologiju imena jer u dotičnom slučaju ovo nije od bitne vrijednosti, valja poći od imena Relja (koje je postalo od Hrelja zamukivanjem glasa h) kao neutralna oblika. Nije mi poznato da je igdje zabilježen oblik Hrela ili Rela; međutim prezime Relić, namjesto Reljić, samo potvrđuje kako je izvedeno od imena Relja, disimilacijom $r - lj > r - l$, kao što su na primjer prezimena Ivelić, Marelić, Vukelić u većini postala od pejorativnih imena Ivelja, Marelja, Vukelja. Znači: u osnovi imena nalazi se glas lj. Imena su inače veoma živahna, u tvorbenom smislu živahnija negoli bilo koje druge riječi, pa je i Relja (Hrelja) primao i još i sada dobiva sufiksalne morfeme -ica, -ić i -ko da bi se stvorio hipokorističan oblik te je od Relja tako postao Reljko, dalje onda njegov posvojni pridjev Reljkov i, na koncu, od njega prezime Reljković.

S obzirom da je suglasnik lj u temeljnom obliku imena Relja i s obzirom na fiziološki razloge koji ga snažno drže u izvedenici Reljko, nikako nije mogao u normalnu govoru, neusiljeno prijeći u l, što će reći da od Reljko nije mogao postati Relko, pa, razumije se, ni prezime Relković, već jedino Reljković. Tomo Matić nije bio jezikoslovac u onolikoj mjeri koliko povjesničar književnosti te ga na kriv zaključak navedoše izvanjezični razlozi. A za njime se povedoše drugi prihvativši nekritično ono što im je podastro Matićev ugled. Dakle bez obzira kako je u tuđemu

poštivati hrvatski izgovor, a taj nije mogao biti drugačiji nego *RELJKOVIĆ*.

I na kraju svega iskrsava pitanje potrebe mijenjanja imena ili prezimena poznate ličnosti hrvatske prošlosti. Opravdano je i poželjno znanstveno objašnjivati i revidirati već ustaljene (dobro je reći i – prihvaćene) oblike njihovih imena i prezimena. Praktični razlozi govore suprotno, jer se u stvarnosti ništa ne dobiva. U našu je svijest ušao stanovit oblik i živi s nama, on se nalazi u nazivima ulica, trgova, škola i sl., pa bi njihovo ispravljavanje stvorilo mnogih pomemnji. Naročito bi bilo bolno prihvatiti kriv oblik, dakle netočan, kakav se počeo uvreživati u primjeru prezimena književnika Matije Antuna i Josipa Stjepana Reljkovića.

M. Š.

STROJNO PRAVILO

U nastavnika predvojničke obuke videh knjižicu »Strojevo pravilo«.

Oblik »stroj+ev« pominje se u vojnom rečniku (stroj+ev korak, stroj+ev+a obuka), ali je neobičan i po nastavku i po značenju.

Nastavka -ov (ili -ev) služi za tvorbu pripadnih prideva od imenica muškog roda što znače bića (čovjek+ov, krojač+ev, ili tigr+ov, jež+ev), a u ostalim slučajevima uzimaju se drugi nastavci (narod+ni, grad+ski), čak i kad je reč o bićima (deč+ +ji, ili: koz+ji, miš+ji, pas+ji, uz: det+ +et+ov, pa: koz+in, miš+ev, pas+ov).

Ima i analoških primera, od imenica muškog roda koje ne znače bića (dud+ov, meseč+ev), pa i od imenica ženskog roda (lip+ov, višnj+ev) i srednjeg (sunč+ev), ali većinom se upotrebljavaju ostali nastavci za tvorbu ovih prideva (-in, -ji, -ski), što zavisi od roda imenice od koje se pridev izvodi.

tvorbu se uzima (osim: -av, -ak, -an, -a(s)t, -ek, -en, -iv, -it, -ok) i nastavak -ni, kamo spada i ovaj primer: stroj+ni.

Stoga su prirodniiji, jasniji i bolji oblici: stroj(ev)ni, stroj(ev)ski, nego »stroj+ev«, pa će biti: Stroj(ev)no ili: stroj(ev)ska (ne »strojevo«) pravilo, stroj(ev)na ili: stroj(ev)ska (ne »strojeva«) obuka, stroj(ev)ni ili: stroj(ev)ski (ne »strojev«) korak, onda ne »bojeva«, već: boj(ev)na ili: boj(ev)ska municija.

Inače bi se moglo reći i: »boj+ev« poklič, »boj+ev+a« truba, »boj+ev+o« polje, ali tako ne govorimo, već: boj+ni poklič, boj+na truba, boj+no polje, što vredi i za oblike: stroj(ev)ni ili stroj(ev)ski.

Jordan Molović

DOGADAJ U SLAVISTICI

VII. međunarodni slavistički kongres
(Varšava, 21. VIII. – 27. VIII. 1973.)

I.

Znanstveni su kongresi prigoda da se na jednom mjestu u isto vrijeme okupe zainteresirani pripadnici određene grane znanosti i da iznesu, prema tome i konfrontiraju svoje rezultate i svoje poglede i iz toga izvuku određene zaključke za buduće svoje djelovanje. Varšavski je međunarodni slavistički kongres (sedmi po redu) u tome prednjačio svima dosadašnjima jer se na njemu okupilo blizu 3000 slavista iz čitava svijeta, za Kongres je bilo prijavljeno preko 900 referata i priopćenja, diskusijske je priloge (najprije usmeno, a onda pismeno) dalo oko 2500 kongresista. U tome nije bilo zapaženijeg zaostajanja među nacionalnim ili državnim delegacijama; tako je iz Jugoslavije bilo prijavljeno osamdesetak referata, a nisu izostali ni diskusijski prilozi jugoslavenskih slavista. Osim toga, i svi su jugoslavenski jezici bili kongresni